

"ויהס כלב את העם אל משה"

אחרי שהמרגלים ביצעו את משימתם וסיפרו למשה על כל מה שראו בארץ כנען, על טיב הארץ ועל חוזק העם היושב עליה, כתוב: "ויהס כלב את העם אל משה ויאמר עלה נעלה וירשנו אותה כי יכול נוכל לה" (במדבר י"ג, ל).

בפסוק זה ישנן שתי תמיהות עיקריות, המקשות מאוד על הבנתו:

1. לא הוזכר קודם, שהעם התפרע או התלונן, כדי שכלב יצטרך להשתיק אותו. המהומה תתחיל יותר מאוחר, כאשר המרגלים יסיתו את העם: "וילציאו דַבַּת הארץ אשר תרו אותה אל בני ישראל לאמר..." (במדבר י"ג, לב). רק אז נאמר: "ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו העם בלילה ההוא. וילנו על משה ועל אהרן כל בני ישראל..." (שם י"ד, א-ב).

2. מה פירוש "אל משה"? ביטוי זה, לכאורה, אינו נקשר יפה למה שלפניו ולמה שלאחריו.

לפני שאציע את פירושי לפסוק זה, פירוש המיישב לדעתי היטב תמיהות אלו, נסקור תחילה את הפירושים השונים שניתנו לפסוק זה, הן בתרגומים והן במפרשים, ונדון בהם.

א. התרגומים

תרגומים קדומים

1. תרגום אונקלוס

ואצית כלב ית עמא למשה ואמר...

לכאורה, המילה 'ואצית' שבה בחר אונקלוס לתרגם את "ויהס", אינה נראית המדויקת ביותר, כי יש בה משמעות של 'להקשיב' או 'להאזין', ולא רק 'להשתיק'. מפרשי אונקלוס התלבטו בכך. נביא כאן שלושה מהם:

א. מ' לעווענשטיין בפירושו **נפש הגר** על התרגום מסביר:

ויהס כלב, ואצית כלב, והאזין כלב, 'נשי למך האזנה אמרתי' (בראשית ד', כג), תי' אציתו למימרי, 'האזינו השמים' (דברים ל"ב, א), אציתו שמיא, וכן תרגם **כוונת** הכתוב כאן מאי ויהס, ואצית כלב ומה כתיב בתרי' ויאמר כלומר כלב **האזין** לישראל ויאמר עלה נעלה וגו', ותרגם המכוון היוצא מן ויהס וכן דרך התרגום.¹

ב. ואולם, א"ט וינ² מבין אחרת את התרגום: **וישמיע** כלב את העם אל משה. פירוש זה מתאים גם לתרגום ירושלמי שיובא להלן, ויותר מתקבל מפירוש **נפש הגר**, שאינו מסביר את הביטוי 'אל משה'.

ג. וכן כותב רש"ב שעפטעל באריכות:

ויהס כלב את העם אל משה, ת' ואצית. 'ואצית' טעמו והאזין, שיהיו **נוטים אזנם** למשה, כמו 'האזנה אמרתי' (בראשית ד', כג), ת' 'אציתא למימרי', וכן רבים. ולא תרגם ואשתיק כתרגום יב"ע,³ לפי שהעם לא דברו עדיין מאומה ורק אחר שהוציאו דבת הארץ 'ארץ אוכלת יושביה היא' (פס' לב) וגו', נתנו קולם בבכי והתחילו להתלונן.⁴

לפי פירוש זה, העם עדיין לא דיבר כלום, ואין פה כל מובן של השתקה במילה 'ואצית', אלא להטות אוזן, וכלב השתיק את העם על ידי שביקשם להאזין למשה.

2. תרגום ירושלמי

ושתיק כלב ית עמא ואציתנן לות משה ואמר...⁵

כלומר כלב **השתיק** את העם ובקשם **להאזין** למשה. יש פה אפוא בתרגום 'ויהס' גם מובן של השתיק וגם מובן של האזין. יש גם פתרון מסוים של הביטוי 'אל משה': להאזין אל משה.

ד' רידר⁶ מתרגם לעברית: "וישתיק כלב את העם וישמיעם אל משה", ומסביר: "וישמיעם: כלב עשה שישמעו בני ישראל אל משה". כלומר, בניגוד לתרגום הקודם, כלב עשה שתי פעולות: גם השתיק את העם וגם ביקשם שישמעו אל משה.

1. מ' לעווענשטיין, **נפש הגר**, בילגורייא תר"ע, נדפס מחדש ירושלים תשל"ב.
2. א"ט וינ, **יין הטוב על התרגומים**, רחובות תשל"ט.
3. כלומר, תרגום ירושלמי המיוחס ליונתן בן עוזיאל.
4. ש"ב שעפטעל, **ביאורי אונקלוס**, מינכן תרמ"ח, נדפס מחדש ירושלים תשכ"ט.
5. מ' גינזבורגר, **תרגום יונתן בן עוזיאל על התורה**, ברלין התרס"ג.
6. ד' רידר, **תרגום יונתן בן עוזיאל על התורה מתורגם לעברית**, ירושלים תשמ"ה.

3. תרגום ניאופיטי

ושתק כלב ית עמא קדם משה.⁷

תרגום 'ויהס' כאן חד-משמעי: "השתיק". אולם יש חידוש בפירוש "אל משה": "לפני משה", הגם שתרגום המילה 'אל' במשמעות 'לפני' קצת מוזר.⁸

4. תרגום השבעים

kai; katesiwvphsen Cale;b to;n lao;n pro;" Mwush ייי kai; eilpen
aujt w/יייי Oujciv, ajjilla; ajnabavnte" ajnabhsovmeqa kai;
kataklhronomhvsomen aujthvn, o{ti dunatoi; dunhsovmeqa pro;"
aujtouv".

תרגום: וכלב עצר (או הפסיק) את העם מלדבר לפני (או אל) משה ואמר אליו...⁹

5. תרגום ר' סעדיה גאון¹⁰

פאסכת כלב אלקום אלי קול מוסי וקאל...

בתרגום חוזר לעברית: "ואז כלב השתיק את העם אל דברי משה ואמר...". גם פה תרגום "ויהס": 'השתיק'. אולם יש חידוש מסוים בהוספת המילה 'דברי' להבהרת הביטוי "אל משה". כלומר: כלב השתיק את העם כדי שישמעו אל דברי משה. פירוש זה זהה למעשה לתרגום הירושלמי.

6. נוסח השומרונים

מעניין להביא נוסח זה, משום שהוא מסביר כמה תרגומים מאוחרים שנסקור להלן:

ויהס כלב את העם על משה ויאמר לו עלה נעלה...¹¹

7. על פי מהדורת צילום של כתב היד, הוצאת מקור, ירושלים תשל"א.

8. Diez Macho במהדורתו (A.D. Macho, *Neophiti 1*, Madrid 1974) מתרגם: "And Caleb quieted the people before Moses" ובמהדורתו של M. McNamara בסדרת *Aramaic Bible, Targum Neofiti 1*, (Collegeville Minnesota 1995) מתורגם: "And Caleb silenced the people before Moses".

9. בתרגום לאנגלית של ברנטון (L.L. Brenton, *The Septuagint Version of the Old Testament and Apocrypha with an English Translation*, London 1976) "And Chaleb stayed the people from speaking before (or 'to') Moses and said to him"

10. J. Derenbourg, *Saadia Ben Joseph Al-Fayyumi*, New York 1979

11. א' טל, חמשה חומשי תורה לפי נוסח שומרון, תל אביב תשנ"ד.

במקום "אל משה" כתוב 'על משה', וזה רומז לתלונות העם על משה. וכן, אחרי "ויאמר" כתוב 'לו'. גם כאן לא ברור אם הכוונה למשה, המוזכר אחרון, או לעם.

תרגומים חדשים

7. תרגום Anchor Bible¹²

Caleb *silenced* the people *near* Moses...

מתרגם "אל משה": 'ליד' או 'לפני' משה, כמו בתרגום ניאופיטי (לעיל, מס' 3).

8. תרגום Tyndale¹³

And Caleb *stilled* the murmur of the people *against* Moses saying...

מתרגם "אל משה": 'התלונות כנגד משה'. מזכיר את נוסח השומרונים (לעיל, מס' 6).

9. תרגום Zadoc Kahn¹⁴

Caleb *fit taire* le peuple *soulevé contre* Moïse...

תרגום: כלב השתיק את העם שהתקומם נגד משה.

תרגום זה דומה לתרגום הקודם (לעיל, מס' 8).

10. תרגום JPS¹⁵

Caleb *hushed* the people *before* Moses and said...

דומה לתרגום ניאופיטי (לעיל, מס' 3) בקשר לתרגום "אל משה". אולם אינו מתרגם "ויהס" במילה 'silenced' או 'stilled' אלא 'hushed', שמובנה 'פעל להשתיק'. ראה גם הפירוש המפורט שם (להלן, מס' 29).

11. תרגום The New English Bible¹⁶

Then Caleb *called for silence before* Moses and said...

12. B.A. Levine, *The Anchor Bible - Numbers 1-20*, New York 1993

13. D. Daniell, *Tyndale's Old Testament*, New Haven-London 1992

14. *La Bible*, Traduction française sous la direction du Grand Rabin Zadoc Kahn, Paris 1983

15. J. Milgrom, *The JPS Torah Commentary - Numbers*, Philadelphia-New York 1990

16. *The New English Bible*, Oxford-Cambridge 1970

תרגום זה השמיט לחלוטין מילת "העם". פרט לזה הוא מזכיר את תרגום ניאופיטי

(לעיל, מס' 3). וכן כמו בפירוש **אבן עזרא** (להלן, מס' 18), **כלב ביקש להשתיק**, ולא השתיק ממש.

12. תרגום *The Old Testament of the Jerusalem Bible*¹⁷

Caleb *harangued* the people gathered *about* Moses...

יש פה שני חידושים: **כלב 'נאם בהתלהבות'** לפני העם או **'הוכיחו'** ולא **'השתיק'**, ולכן אין צורך להניח שהעם התפרע קודם. וכן תרגם **'אל משה': 'שהתאסף סביב משה'**.

נעבור כעת לסקור את הפירושים השונים שנתנו לפסוק זה.

ב. הפירושים

חז"ל

13. תלמוד בבלי

'ויהס כלב את העם אל משה' - אמר רבה שהסיתן בדברים. פתח יהושע. דקא משתעי, אמרי ליה דין ראש קטיעא ימלל. אמר אי משתעינא אמרי בי מילתא וחסמין לי. אמר להן: וכי זו בלבד עשה לנו בן עמרם? סברי בגנותיה קא משתעי, אשתיקו. אמר להו הוציאנו ממצרים וקרע לנו את היס והאכילנו את המן, אם יאמר עשו סולמות ועלו לרקיע לא נשמע לו? 'עלה נעלה וירשנו אותה' (סוטה לה ע"א).

מדרש זה של רבה בא להסביר: 1. למה לא נשמע קולו של יהושע; 2. איך השתיק כלב את העם; 3. מה פירוש הביטוי "אל משה". מדרש זה יפה ומעניין אך אינו מספק מבחינת פשט הפסוק להסביר את הביטוי "אל משה", ואינו עוסק כלל בתמיהה הראשונה שלנו שהזכרנו בתחילת המאמר.

14. במדבר רבה

'ויהס כלב' - שבתחלה אמר להם אני עמכם בעצה ובלבו היה לומר אמת. כשבאו המרגלים אמרו נאמן עלינו כלב. מיד עמד על הספסל ושיתק את כל ישראל שהיו מצווחין על משה, שנאמר 'ויהס כלב', והם היו סבורין שהיה אומר לשון הרע לפיכך שתקו. פתח ואמר 'עלה נעלה וירשנו אותה'... (במדבר רבה שלח לך פרשה טז יט).¹⁸

זהו תיאור המדרש הקודם בלשון קצת שונה.

17. A. Jones, *The Old Testament of the Jerusalem Bible*, Garden City 1966.

18. ובדומה בתנחומא שלח לך י; תנחומא (בובר) שלח יט, עמ' 68.

ראשונים

15. רש"י

ויהס כלב - השתיק את כלם. אל משה - לשמוע מה שידבר במשה...
וממשיך בקיצור את דרשת רבה שבבבלי (לעיל).

16. ר"י בכור שור

ויהס כלב את העם אל משה - שישמעו מה שמשה אומר, שהיה מדבר, כדכתיב במשנה תורה (א', כט) 'ואמר אלכם לא תערצון ולא תיראון מהם. ה' אלהיכם ההלך לפניכם הוא ילחם לכם' וגו'.

17. רשב"ם

ויהס - שיתקם בחכמתו.

ייתכן שאף רשב"ם מתכוון לדרשתו של רבה בבבלי סוטה (לעיל).

18. ר"א אבן עזרא

ויהס כלב - אמר רבי יונה המדקדק, שטעמו [= פירושו] שאמר הסו.

ר' יונה מבחין בין 'להסות' דהיינו להגיד 'הס' כדי להשתיק, ובין 'להשתיק' שפירושו להשתיק בפועל, שהרי לא נאמר אם העם נענה לקריאתו של כלב ושתק. ונראה שאבן עזרא מסכים להבחנת ר' יונה, שאם לא כן, מה מחדש לנו ר' יונה ולמה אבן עזרא מביא את דבריו?

19. רמב"ן

ויהס כלב - כי שתק אותם ואמר 'עלה נעלה כי יכול נוכל לה', לומר אמת הוא שהעם חזק, אבל אנחנו נחזק מהם ומעריהם הבצורות.

נראה, שרמב"ן מתכוון שכלב שיתק אותם לא על ידי שאמר הסו, אלא על ידי טענותיו בוויכוח.

20. רלב"ג

והנה שתק כלב את העם בעבור משה.¹⁹

19. ובמהדורת מוסד הרב קוק, הוסיף המהדיר בהערה: כמו "אל שאול ואל בית הדמים" (שמ"ב כ"א, א) וכן "לצעוק... אל ביתה ואל שדה" (מל"ב ח', ג).

21. חזקוני

ויהס כלב את העם אל משה - מתוך כך תבין את דברי משה את אשר דבר כנגד המרגלים ואינן כתובין כאן, אבל בפרשת דברים נתפרשו: 'ואמר אלכם לא תערצון ולא תיראון מהם' (דברים א', כט).

22. ר"ע ספורנו

ויהס כלב את העם - **השתיק** את העם שהיו מתחילים מאז לתת קולם כמו שעשו אח"כ כאמרו 'ותשא כל העדה ויתנו את קולם' (להלן י"ד, א): אל משה - שישמעו מה **ישיב משה**. ואולי אז אמר משה מה שהעיד אחר כך באומרו 'ואמר אלכם לא תערצון ולא תיראון מהם' (דברים א', כט), וכלב חיזק דבריו באמרו: 'עלה נעלה'...

אחרונים

23. רש"ר הירש

כלב ניסה להניא את העם **מלהשמיע** את קולו **כנגד** משה. מיד אחרי שהמרגלים כילו לדבר, פרץ זעם העם על משה.

24. מלבי"ם

ויהס, כלב ראה שע"ז יתהווה צעקה בין העם ורצה להשתיק אותם, וייחד ג"כ דבורו אל משה כמו רעיו שדברו זאת אל משה, אבל כוונתו היתה להשתיק את העם, ואמר כגומר את דברי חבריו שבכ"ז הגם שעז העם עלה ונעבור את הגבולים וגם וירשנו אותה את הארץ עצמה, כי הגם שהם גבורים יכול נוכל לה כי כחנו עז מכחם.

25. 'דיוקים' של הרב פ' וולף

מסביר את פירוש חז"ל ומעיר:

על כל פנים תמוה שהן לפי דברי הכתוב והן לפי דברי חז"ל דבר כלב בתגובה למהומה שהיתה, אולם המהומה עצמה לא נזכרה כלל. מסתבר כי המהומה קמה אחרי דבריו של משה רע"ה שנזכרו בספר דברים א', כט-לג (עיין בחזקוני). להרגעת מהומה זו רצה יהושע לשאת את דברו, ואחרי שהשתיקוהו, קם כלב והסה את העם.²⁰

20. פ' וולף, **דיוקים על התורה**, ירושלים תשנ"ב.

26. 'באר בשדה' של הרב מאיר דאנון

ויהס וכו' - ...לא שהיו צווחין והשתיקם שהרי לא דברו עדיין העם כלום עד לאחר כן דכתיב ותשא כל העדה, אלא השתיקם שלא יפסיקו דבריו ויהיו שומעים מה שידבר משה. וזהו שפירש רש"י אל משה לשמוע מה שידבר במשה ולא פירש אל משה שלא יצחקו ויתלוננו במשה כנ"ל.²¹

לא נראה לי שכך פירש רש"י (לעיל, מס' 15), שהרי רש"י אמר בפירוש: "מה שידבר במשה" ומפרט בהמשך: "צווח ואמר וכי זו בלבד עשה לנו בן עמרם...".

27. דעת מקרא²²

ויהס כלב את העם - הוא מפסיק את השתיקה 'הרועמת' שנתהוותה. המרגלים שותקים שתיקה רבת משמעות, והד דיבורם עודנו נשמע, ואפשר שגם איזה רחש של בהלה עובר בתוך קהל השומעים, ובו גם מעין הסכמה לדברי המרגלים. לכל זה שם כלב קץ. הוא מהסה את העם אל משה, כלומר: הוא מפנה את מבטו אל משה ומסיט את מרכז ההתעניינות מן המרגלים אל משה.

פירושים ביקורתיים

28. (G.B. Gray) ICC

And Caleb *silenced* (the murmurings of) the people *against* (אל) Moses, and said (to the people or to him, i.e. Moses - so distinctly Samaritan, לו, Septuagint).²³

או לפי נוסח

השומרונים ותרגום השבעים לו למשה)...

בתחילת הסעיף נאמר גם שפסוק זה נראה לא במקומו, כי התפרעות העם הנשמעת מפסוק זה לא הוזכרה עדיין; ובסוף הסעיף מוצע להעביר פסוק זה אחרי פסוק ד בפרק י"ד.

29. (Milgrom) JPS

Caleb... **hushed** Hebrew *va-yahas*, a verb formed from the interjection *has*, 'hush'. **Before** - Hebrew '*el*' literally 'to', according to the Septuagint, Targum

21. מב"מ דאנון, באר בשדה, ירושלים תר"ו.

22. תנ"ך עם פירוש דעת מקרא, במדבר, מפורש על ידי י"צ מושקוביץ, ירושלים תשמ"ח.

23. G.B. Gray, *The International Critical Commentary of the Holy Scriptures of the Old and New Testaments - Numbers*, Edinburgh 1965, p. 150

Neofiti and Peshitta. **Before Moses** - so that they might listen to him, according to Targum Jonathan, Sforno and Bekhor Shor. Deuteronomy 1:29 records Moses' reply. Some commentators feel that the verse is out of place since the people do not record their opposition until 14:1-3. However, the negative report of verses 28-29 probably set off an audible murmuring, which Caleb and, presumably, Moses tried to quell...²⁴

ג. סיכום ביניים של התשובות לתמיהות על הפסוק

נסכם כאן את התשובות, במקום שישנן, לשתי התמיהות שהזכרנו בהתחלה:

1. לא הוזכר שהעם התפרע לפני שניגש כלב להשתיקו.
 - א. תירוץ ראשון, על ידי הוראה יוצאת דופן של המילה "ויהס", דהיינו 'האזין' (א1) או 'השמיע' (ב1), ביקש להטות אוזן (ג1).
 - ב. תירוץ אחר, על ידי תרגום "ויהס" לפועל שאינו קשור במהומה מוקדמת של העם: 'נאם' (12).
 - ג. יש שמניחים, שהיה רק רחש של בהלה, או 'שתיקה רועמת' של העם אחרי דברי המרגלים, ולכן לא הוזכרו בפסוק (27), (29).
 - ד. ויש מפרשים, לא שהשתיק ממש, אלא ביקש כלב להניא את העם מלהשמיע תלונתו (23), או מלהפסיק אותו (26), או מלהפריע לדברי משה (10), (16), (26), (29), או שהקדים את דבריו למהומה שצפה שתקום אחרי דברי המרגלים, ועל ידי זה 'השתיקם' (24).
 - ה. ויש מניחים שאכן הייתה מהומה אלא שהוזכרה יותר מאוחר ("ד, א) (22), או בחומש דברים (א', כט) (21), (25).
 - ו. ICC מתרץ כדרכו על ידי העתקת הפסוק הבעייתי לפרק הבא (28). כל המתרגמים והמפרשים האחרים התעלמו מהבעיה.
2. למה מתקשר הביטוי "אל משה":
 - א. מתרגמים (1), (2), (5), וכן מפרשים (16), (21), (22), (25), (26), מבינים את הביטוי בצירוף פועל סמוי: להאזין למשה או אל משה, או לדברי משה, או מה ששייב משה.

24. J. Milgrom, *The JPS Torah Commentary - Numbers*, Philadelphia-New York 1990.

- ב. מתרגם (4) מבין את הביטוי בצירוף שם ופועל סמויים: העם שדברו אל משה.
- ג. מתרגמים (3), (7), (10), (11), (12), הבינו את הביטוי: לפני, ליד, או סביב משה.
- ד. מתרגמים (6), (8), (9), וכן מפרשים (23), (28), הבינו את הביטוי בתוספת או ברמז פועל סמוי: שהתלונן על משה, או: שהתקומם נגד משה.
- ה. מפרש (20) מציע השוואה עם הביטוי 'בעבור משה'.
- ו. מפרשים (13), (14), (15), (17), (19), מבינים את הביטוי עם תוספת סמויה: על ידי שדיבר במשה, או בגנותו של משה. כולם מבוססים על אותה דרשה של רבה (13).
- ז. מפרשים (24), (27) מסבירים: מפנה מבטו או דיבורו אל משה.
- ח. מפרשים (18), (19) התעלמו מהבעיה.

ד. סיכום ביניים של פירוש מילת 'ויהס'

שתי התמיהות בפסוק הנדון גרמו לחלק מהמתרגמים והמפרשים להבין את מילת "ויהס" לא כפשטה 'השתיק', אלא בגוונים שונים:

- א. האזין (א1).
- ב. השמיע (ב1), (ג1).
- ג. השתיק והשמיע (2).
- ד. נאם בהתלהבות (12).
- ה. ביקש שלא יפסיקו דבריו (26).
- ו. ביקש או ניסה להשתיק, על ידי שאמר 'הסו', או על ידי שהפנה את תשומת הלב אל משה, או בכל דרך אחרת (10), (11), (18), (23), (27), (29).
- ז. השתיק בחכמה על ידי שכנוע בטענותיו או בערמה, על ידי שהתחיל לדבר במשה (13), (14), (15), (17), (19).

ה. פירוש 'ויהס' במילונים ובקונקורדנציות

גם לאחר סקירת כל המקורות שהובאו לעיל, אין לנו עדיין הסבר משכנע לפשט הפסוק. המפתח טמון כנראה במילה "ויהס". נעבור על פירוש מילה זו במילונים החשובים:

30. בן יהודה

הס - קריאה של חיקוי טבעי לצווי וגערה לשתוק.

31. קונקורדנציה מנדלקרן

הָסָה, הָסוּ - פעל נגזר מן מלת הקריאה הס במובן שתיקה, כעין הָשָה, ויש דוגמתו בערבית על הדבור בלחש ובלט.

32. קונקורדנציה אבן שושן

הס - מילת קריאה. שקט! שתיקה!
הָסָה - שתק, החריש.

33. גור

הס - מילת קריאה להשתקה, שריקה טבעית להשקיט שאון.

34. כנעני

הס - מילת קריאה להשתקה - שתק, דם.

35. אבן שושן

הס - (...ערבית מדוברת: הָס) שקט! דם!

36. שטיינברג

הס - שריקה טבעית להחריש ולהשקיט שאון.

37. KBL

הס - hush, keep silence. arabic *hassa* to whisper, *hashassat* secretive talk.

38. BDB

הס - (.Inter. hush! keep silence (prob. onomatop.))

39. Holladay

הס - .hush, quiet

רוב המילונים מפרשים במונח של שתיקה. אולם מילונים (32), (36) מוסיפים גם את מובן להחריש, המזכיר את התרגום (1), (2). וכן (31), (37) מוסיפים מובן אחר: לדבר בלחש.

אין אפוא בכל אלה רעיון חדש שיכול להאיר לנו את פשט הפסוק.

ו. הצעה חדשה לפירוש השורש 'הס'

נגסה להתעלם מהמובן העכשווי של המילה "ויהס" ומן ההשערה ששורש המילה בחיקוי צליל (onomatopoeia), ונפנה להיקרויותיו השונות של שורש זה בתנ"ך.

פרט לפסוק שאנו דנים בו, יש שישה פסוקים הכוללים את המילה "הס", ופסוק אחד עם המילה "הסו". ואלו הם:

- א. והוא שָׁב מִן הַפְּסִילִים אֲשֶׁר אֶת הַגְּלָגֶל וַיֹּאמֶר דְּבַר סֵתֶר לִי אֱלֹהֵי הַמַּלְאָךְ וַיֹּאמֶר הַסּ וַיֵּצְאוּ מֵעֲלָיו כָּל הָעִמָּדִים עָלָיו (שופטים ג', יט).
- ב. וַיִּנְשְׂאוּ דוֹדוֹ וּמִסְרָפּוֹ לְהוֹצִיא עֲצָמִים מִן הַבַּיִת וַאֲמַר לְאֲשֶׁר בְּיַרְכְּתֵי הַבַּיִת הַעוֹד עִמָּךְ וַאֲמַר אָפֶס וַאֲמַר הַסּ כִּי לֹא לְהִזְכִּיר בְּשֵׁם ה' וְהִילִילוּ שִׁירוֹת הַיְכָל בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם ה' אֱלֹהִים רַב הַפְּגָר בְּכָל מְקוֹם הַשְּׁלִיךְ הַסּ (עמוס ו', י).
- ג. וְה' בְּהִיכַל קָדְשׁוֹ הַסּ מִפְּנֵי כָּל הָאָרֶץ (שם ח', ג).
- ד. הַסּ מִפְּנֵי ה' אֱלֹהִים כִּי קָרוֹב יוֹם ה' כִּי הִכִּין ה' זִבְחַת הַקֹּדֶשׁ קִרְאִיו (חבקוק ב', כ).
- ה. הַסּ כָּל בְּשֶׁר מִפְּנֵי ה' כִּי יַעֲזוֹר מִמֶּעוֹן קָדְשׁוֹ (זכריה ב', יז).
- ו. וְהַלְוִיִּם מִחֲשִׂים לְכָל הָעָם לֵאמֹר הַסּוּ כִּי הַיּוֹם קָדֵשׁ וְאֵל תִּעְצְבוּ (נחמיה ח', יא).

בפסוק בסעיף א אין לפרש "הס" במובן שתקו, כי אילו זה הפירוש, למה היו צריכים כל העומדים לצאת, והרי לא היה להם אלא לשתוק.

בפסוק בסעיף ב אפשר, אם כי בדוחק, לפרש "הס" במובן שקט (כי מתו). אולם יותר מתאים לפרש: 'אין' כמו אפס, כיאה לתשובה אל השואל. ואם זו הערה חוזרת של השואל, לא ברור למה היה צורך להזהיר או לצוות על שקט.

בפסוק בסעיף ג קשה לפרש 'בכל מקום השליך שקט', שהרי "הילילו שירות היכל", ויש להניח שגם כל הקרובים ייללו על מתיהם.

בפסוק בסעיף ד אין לפרש המילה "הס" במובן שקט, שהרי נהפוך הוא! הלוויים שרו בליווי כלי נגינה מול היכל ה' ולא שתקו. וכן רבו הפסוקים במקרא המורים לשיר, להלל ולשבח לפני השם, ואין פה המקום לפרטם, וכן ביחס לפסוקים בסעיפים ה, ו.

בפסוק בסעיף ז ניתן לפרש בדוחק 'הסו' במובן שתקו שהרי היו העם בוכים, אך למה להם לשתוק, והרי נחמיה ציווה להם לשמוח לאכול ולשתות, אבל לא להחריש.

נראה לנו אפוא, שהפירוש לשתוק אינו מתאים לרוב הפסוקים הכוללים את השורש 'הס'. אנו מציעים לפירוש מילה זו את המכנה המשותף לכל הפסוקים האלה, שלפי דעתנו הוא 'לא כלום', במובן המילה הלטינית 'nihil', באנגלית 'nil' ובצרפתית 'neant', והפועל 'להסות' יהיה מובנו 'לחסל', 'לגרום לחדול' בפועל, או

במובן מושאל 'לבטל', 'לשלול קיום'. אפשר לבדוק בקלות שמובן זה מתאים יפה לפסוקים בסעיפים א עד ז.

בסעיף א עגלון אומר לעומדים עליו: 'העלמו!'

בסעיף ב עונה אשר בירכתי הבית: 'אין, לא כלום'.

בסעיף ג בכל מקום ה' השליך חידלון.

בסעיפים ד עד ו כל הארץ וכל בשר מתבטלים לפני ה' ואינם חשובים, כאילו אינם קיימים.

בסעיף ז - כמו גם המרגיעה את בנה 'על מה אתה בוכה, אין כל סיבה, אין כלום', כך מרגיעים הלוויים את העם: 'בטלו את העצבות ואת הרגשות הנוגים, אינם קיימים עוד, אין כלום'.

ז. פתרון הפסוק

לפני שנחזור לבאר את פסוקנו על פי הפירוש שהצענו לשורש 'הס', צריכים אנו לבאר עוד פרט אחד: על איזה עם מדובר בביטוי "ויהס כלב את העם"?

בכל המקורות שהזכרנו לעיל, מבינים שמדובר **בעם ישראל**. פירוש זה מובן מאליו אם אנו מפרשים "ויהס" כ'השתיק', או בהוראה דומה. אבל האם פירוש זה מתאים גם להקשר? על איזה עם מדובר בכל הקטע הקודם? בשני הפסוקים שלפני הפסוק הנידון נאמר: "אפס כי עז **העם** הישב בארץ והערים בצורות גדלת מאד וגם ילדי הענק ראינו שם. **עמלק** יושב בארץ הנגב **והחתי והיבوسی והאמרי** יושב בהר **והכנעני** יושב על הים ועל יד הירדן" (במדבר י"ג, כח-כט). ברור שמדובר **בעם היושב בארץ**. זהו גם מובנו של "העם", בפסוק שאחרי הפסוק הנידון: "והאנשים אשר עלו עמו אמרו לא נוכל לעלות אל **העם** כי חזק הוא ממנו" (שם, לא).

עם פתרון שני הנעלמים ("ויהס", "העם") נפתרת המשוואה כולה:

כלב, בדיווח הנגדי שלו אל משה, אחרי המרגלים, סותר את דברי קודמיו **ומבטל את העם היושב בארץ** ואת כוחו (כאילו לא קיים), כי אם ה' אתנו אין לחשוש מעם הארץ כלל. גם ההמשך "אל משה" יתבאר כעת בצורה פשוטה: כלב מבטל את העם היושב בארץ בדברו (או בשפה הרהוטה 'בדיווחו') אל משה. ונראה שגם המשך דברי כלב: "עלה נעלה וירשנו אותה..." מופנה למשה, שהרי העם לא התאסף עד אשר לא הסיתו אותו המרגלים והוציאו דיבת הארץ רעה. רמז להשערה זו מצוי בתרגום השבעים (4).

סביר להניח שבתהליך התפתחות השפה, נחלש גם מובנו של השורש 'הס' מהוראתו המקורית 'חידלון, העדר קיום', וקיבל את המובן המושאל של 'ביטול או

שלילת קיום', ושוב נחלש למובן של 'השתקה', כי מי שחדל או נעדר אינו יכול לדבר או לעשות כל רעש.

ואם ישאל הקורא: האם נכון הוא לבסס פירוש חדש זה של הפסוק הבעייתי על השערה בלתי מוסמכת של הוראת השורש 'הס'?

לא נושענו מכל המילונים והמקורות שהזכרנו לעיל. אולם נשאר לבדוק אולי יש רמז או אסמכתא בשפה הערבית לפירושו זה. להלן מה שמצאנו במילונים לערבית:

40. אילון-שנער

וְ:ר - לחש לעצמו.

41. Hans Wehr

וְ:ר - *to whisper (hass)*.

וְ:ר - *hush, quiet, silence (huss)*.

42. אברהם שרוני (מילון שימושי)

וְ:ר - שקט, שתקו.

43. אברהם שרוני (מילון מקיף)

וְ:ר - 1. כתש את -, ריסק את -, 2. השתיק את - על ידי גערה, 3. דיבר אל עצמו,

4. אמר את - בלחש, 5. (ד) שתק.

בכל המילונים אנו מוצאים את המובנים שהכרנו קודם: 'שתק' או 'השתיק' ו'לחש'. אולם במילון האחרון מוצאים גם מונח מעניין: 'כתש, ריסק', שבמובן מושאל יכול להורות בהחלט: 'חיסל בדיבורו'. וכך גם אומרים בשפה המדוברת היום.

ח. סיכום

אנו מציעים לביטוי "ויהס כלב את העם אל משה" את הפירוש: כלב ביטל את העם היושב בארץ כנען ואת כוחו בדיווח שלו אל משה.

פירוש זה מבוסס על עיון בכל הפסוקים הכוללים את השורש 'הס' וכן על ייחוס נכון של המילה "הָעַם" לפי הקשר הפסוקים. ואולי יש לפירוש זה אסמכתא מהוראה מסוימת של המילה 'הס' בערבית.

בכל התרגומים והפירושים שהצלחנו להגיע אליהם, והם מפורטים לעיל, עתיקים וחדשים, מסורתיים ומודרניים, לא מצאנו רמז לפירוש זה.